

5. Мандибура В. О. Рівень життя населення та механізми його регулювання : автореф. дис. ... д.е.н. : 08.09.01 / В. О. Мандибура. – К., 1999. – 20 с.
6. Міняйло І. В. Поняття стилю життя: можливості операціоналізації в рамках досліджень соціальної стратифікації / І. В. Міняйло // Наукові записки. – 2006. – Т. 58. – С. 80–84. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/naukma/Soc/2006_58/12_minialo_i.pdf.
7. Незадоволення владою зростає і може перетворитися на бунт : виступ голови наглядової ради Центру Разумкова Миколи Мартиненка у Верховній Раді 15 лютого 2011 року. – Режим доступу : http://www.uceps.org/ukr/article.php?news_id=866.
8. Офіційний сайт Державного комітету статистики України. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
9. Протести, перемоги і репресії в Україні: результати моніторингу, жовтень 2009. – вересень 2010. – К. : Центр дослідження суспільства, 2011. – 64 с.
10. Садова У. Я. Факторний аналіз рівня життя населення в регіоні з пониженою місткістю ринку праці / У. Я. Садова, Л. К. Семів // Регіональна економіка. – 2005. – № 2. – С. 92–102. Режим доступу : http://www.me.gov.ua/file/link/69989/file/re200502_3.pdf.
11. Сергеева Л. Н. Анализ международного опыта определения показателя “Качества жизни” / Л. Н. Сергеева, Е. А. Теряник // Бизнес-Информ. – 2009. – № 6. – С. 11–17. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Bi/2009_6/11-17.pdf.
12. Удотова Л. Ф. Социальная статистика / Л. Ф. Удотова. – К. : КНЕУ, 2002. – С. 240.
13. Узунов Ф. В. Оценка уровня и качества жизни населения регионов / Ф. В. Узунов // Бизнес Информ, 2002. – № 11–12. – С. 80–85.
14. <http://www.valeologija.ru/valeologja-ukrainska/1/8-sposib-zhittya>.

Надійшла до редколегії 09.12.2011 р.

УДК 351.83:316.323.65

В. П. ЄЛАГІН

МОДЕЛЮВАННЯ ВЗАЄМВІДНОСИН ГОЛОВНИХ СУБ'ЄКТІВ СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ В СИСТЕМНОМУ ПРОСТОРІ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИХ МАТРИЦЬ

Запропоновано просторово-часову перехідну модель взаємодії головних суб'єктів соціальної держави у процесі демократичного транзиту на основі проведеного історико-аксіологічного аналізу з урахуванням основних положень теорії інституціональних матриць.

Ключові слова: соціальна держава, модель, демократичний транзит.

Based on the historical and axiological analysis with regard to the main concepts of the institutional matrices theory, a spatial-time transitive model of interaction between the key subjects of a social state in the process of the democratic transit has been proposed.

Key words: social state, model, democratic transit.

Моделі держави добробуту включають комплекс інститутів, покликаних здійснити втручання в соціальне й економічне життя суспільства для забезпечення повної зайнятості, високого рівня доходів і стабільних цін, а також програми соціальної допомоги уразливим верствам населення. У загальному значенні держава добробуту – це система політики, в якій відповідальність держави поширюється до відповідальності суспільства за добробут громадян, а його мета – надання всім членам суспільства юридичних, політичних, соціальних прав шляхом справедливого розподілу доходів. Проблема інституалізації соціальної взаємодії займалися українські, російські та інші зарубіжні дослідники, а саме: О. Донченко, О. Бессонова, С. Кирдіна, Д. Норт, Ф. Кауфман, К. Поланьї та ін.

Головна проблема для України й усіх постсоціалістичних систем полягає в знаходженні різновиду організаційно-правової конституції перехідної моделі, заснованої на двох типах інституціональних матриць (східної й західної), двох типах економічних систем (редистрибутивної та ринкової економіках) і, відповідно, двох типах соціально-економічних інститутів, що охоплюють усі наявні моделі економічних систем (ринкові й неринкові).

Метою даної роботи є спроба на основі теорії інституціональних матриць опрацювати просторово-часову перехідну модель взаємодії головних суб'єктів соціальної держави у процесі демократичного транзиту.

Основними елементами механізму інституціонального впливу на добробут є форми, методи й принципи організації соціальних інститутів, що забезпечують реалізацію соціальної політики, систему соціальних гарантій, систему соціального забезпечення, підтримку й захист різних груп і верств населення.

Інституціональний розвиток держави впливає не тільки на економічний розвиток у цілому, але й на те, як розподіляються його результати та як інструменти сприяння розвитку впливають на економічне зростання і добробут. У цьому контексті поняття “інститути” визначається в широкому сенсі й включає закони й норми, необхідні для функціонування ринку, а також органи, що забезпечують виконання цих законів і норм. До них відносяться й політичні інститути, що розробляють закони та впливають на їхню реалізацію. Крім того, до поняття “інститут” входять соціальні стандарти й культурні моделі, на яких ґрунтуються закони й норми громадського життя.

У сучасних наукових дослідженнях велика увага приділяється тому, як інституціональне середовище впливає на соціальний та економічний розвиток і які аспекти цього середовища мають найбільший вплив. Наукою встановлено взаємозв'язок інституціональних факторів, включаючи природу законодавства, якість законів, рівень корупції й правове регулювання, з одного боку, і соціально-економічного розвитку – з іншого [2]. Дослідження доводять, що формальні закони

й норми не мають вирішального значення для економічного зростання, головне – це їх реалізація. Багато країн з перехідною економікою й країни, що розвиваються, мають схожі правові системи, але влада цих країн, на відміну від їхніх колег з розвинених країн, не здатна контролювати й гарантувати реалізацію законів повною мірою.

Взаємодія базових і компліментарних економічних і політичних інститутів у суспільстві забезпечує його стійкість. Така взаємодія створює необхідну інституціональну конкуренцію й забезпечує постійну переоцінку ідей і норм поведінки, що відповідають базовим ресурсним інститутам. В остаточному підсумку їх співіснування сприяє збалансованому соціальному розвитку країн, що відносяться до X- і Y-матриць.

С. Кирдіна називає інституціональною матрицею суспільства первинну модель пов'язаних між собою економічних, політичних і ідеологічних базових інститутів, на основі яких постійно відтворюються форми, що історично розбудовуються, конкретних соціальних відносин [3].

Іншими словами, інституціональні матриці являють собою основні (домінуючі) історично стійкі форми зв'язку базових економічних, політичних і ідеологічних інститутів, а процес соціальної модернізації являє собою свідоме вбудовування в інституціональну структуру суспільства альтернативних інститутів.

Домінуюча матриця має всеосяжний характер, а додаткова (комплементарна) – заповнює деякі ніші в інституціональному просторі. Фахівці виділяють два типи інституціональних матриць: X-матриця характеризується редистрибутивною економікою, унітарним політичним ладом і комунітарною ідеологією. Такий тип матриці властивий Росії, Україні, Китаю та іншим східним країнам. Y-матриця характеризується ринковою економікою, федеральним політичним обладнанням і субсидіарною ідеологією, Y-матриці характерні для більшості країн Європи й США [4].

Теорія інституціональних матриць розглядає базові інститути як вихідні суспільні структури, взаємодія яких забезпечує існування й розвиток суспільств. Самовідтворення інституціональних формоутворень у процесі їх змін і зростання відбувається на основі взаємодії матриці базових інститутів і матриці комплементарних інститутів. Уважається, що в людській історії взаємодія базових і комплементарних форм із відбором тих комбінацій, які відповідають вихідним матрицям і одночасно еволюційно модернізують соціальні форми, відповідає тому, що рано або пізно перебуває необхідний інституціональний баланс, адекватний часу й місцю співвідношення базових і комплементарних матриць.

Визначення специфіки й змісту домінуючої в суспільстві інституціональної матриці й механізму взаємодії базових і комплементарних інститутів дозволяє раціонально й органічно здійснювати інституціональне будівництво й мінімізувати соціальні витрати у випадку модернізаційного розвитку країни.

Якщо виходити з Марксівського розуміння суспільства не як сукупності індивідів, а як “суми зв'язків і відносин, в яких ці індивіди взаємодіють один з одним” [2, с. 247], то базові інститути є сутністю цих зв'язків.

Опорні й базові положення цієї концепції визначаються на основі діалектичного підходу при використанні Гегелівської феноменології й історико-

аксіологічного методу. У концепції X- и Y-матриць розвитку суспільства це положення також погоджується з визнанням самотності й специфіки розвитку будь-якого народу, держави, з необхідністю обліку його культурно-історичних особливостей, особливо при розгляді питання стратегічного розвитку суспільства (держави) і відповідних суспільно-економічних перетворень.

Сьогодні більшістю дослідників розглядаються головним чином два типи інституціональних матриць (західну й східну), що включають економіку, політику й ідеологію.

Інституціональна структура суспільства складається з базових інститутів і додаткових (альтернативних) інститутів – інституціональних форм. Перші являють собою основні елементи інституціональної матриці – свого роду історичні інваріанти, що дозволяють суспільству виживати й розбудовуватися, зберігаючи свою самодостатність і цілісність у ході історичної еволюції, незалежно від волі й бажання конкретних соціальних суб'єктів. Інституціональні форми, навпаки, безмежно гнучкі й використовуються без просторово-тимчасових обмежень. Це означає, що хоча базові інститути як сутнісні зв'язки між основними сферами людської діяльності в суспільстві зберігають свій зміст, їх втілення в конкретних формах мінливої соціальної практики постійно розбудовується.

Теоретично можна представити таку конструкцію. Існує незмінний “базис” (базовий інститут) і нескінченно рухлива “надбудова”, що є конкретним “оформленням” базового інституту. На наш погляд, зміна інституціональних форм не може не викликати зміну базового інституту, але в такому випадку він уже не може розглядатися як “інваріант”. Обмеження в мінливості властиві не тільки базовим інститутам, але й інституціональним формам. Будучи більш рухливими, вони, проте, не можуть вийти за межі, що задаються базовими інститутами.

Виділяються дві альтернативні властивості матеріально-технологічного середовища, що проявляються при її освоєнні соціумом: комунальність, відповідна до східного типу інституціональної матриці, і некомунальність, відповідна до західного типу інституціональної матриці. Комунальність припускає використання середовища як єдиної нероздільної системи, частини якої не можуть бути відособлені без загрози розпаду всієї системи; некомунальність же припускає технологічну відособленість найважливіших елементів матеріальної інфраструктури й пов'язану із цим можливість їх самостійного функціонування й приватного використання.

Саме тут необхідно звернути увагу на роботи, в яких обґрунтовуються три інституціональні системи: ринкова, планова й солідаристська [5]. Перша заснована на економічних відносинах (ринковій матриці), друга – на політичних (централізованій матриці). Третя система побудована на виділенні ідеології як основи мотивації індивідуальної поведінки, коли особистість, сприйнявши певні моральні, культурні або релігійні цінності, готова до природнього обмеження своїх потреб, осмисленому формуванню власних інтересів під впливом “високих” цілей.

Таким чином, можна запропонувати перехідну модель трансформації суспільства в умовах транзитивної економіки, що базується на трьох типах інституціональних матриць, а саме: східній, командно-адміністративній (X-матриця), західній, ринковій (Y-матриця) та перехідній, солідарній (Z-матриця) (рис. 1).

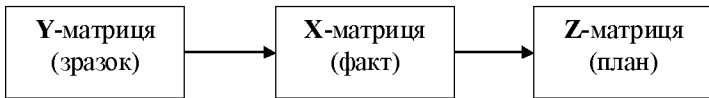


Рис. 1. Структура перехідної моделі трансформації суспільства

Суспільству не можна нав'язати інститути, йому не властиві, неможливо суб'єктивним чином замінити один інститут іншим, що виявив свою ефективність в іншій країні. Тут необхідні історичні, культурні, матеріально-технічні передумови. Разом з тим, виділення саме двох, а не більшої або меншої кількості матриць залишається проблематичним. Імовірно, є підстави говорити про дві "крайні" моделі та проміжні, перехідні. При проведенні функціонального аналізу перехідної інституціональної матриці нам необхідно системно опрацювати характеристики базових інститутів, їх інституціональні форми з метою визначення шляхів імплементації більш прогресивних форм за рахунок транзакцій.

З цією метою визначимо головні складові інституціональної матриці, що відповідають базовим категоріям сучасного суспільства. На відміну від запропонованих у літературі трьох базових інститутів (економічних, політичних і ідеологічних), що покладені в основу теоретичного конструкта інституціональних матриць [1], пропонується визначити чотири – родина, власність, солідаризм та влада, які відображають набір "вічних" цінностей в індивідуальній та суспільній підсвідомості. При цьому їхня ієрархія в базових (X- та Y-матрицях) не співпадають, що необхідно враховувати у процесі трансформації суспільних відносин та розробки моделей інституціональних змін в умовах демократичного транзиту в постсоціалістичних країнах. Кожен із вказаних інститутів має відповідні функції, головні суб'єкти, ресурси та інструменти (табл. 1).

Таблиця 1

Головні характеристики базових інститутів

<i>Базовий інститут</i>	<i>Функції</i>	<i>Головний суб'єкт</i>	<i>Домінуючий ресурс</i>	<i>Інструмент реалізації</i>
Родина	відтворювальна	індивід	людський капітал	праця
Власність	життєзабезпечення	ринок	гроші	обмін
Солідаризм	інтегративна	громадянське суспільство	солідарність соціальний капітал	довіра
Влада	організаційно-управлінська	державна	соціальні норми	примус

Матеріально-технологічне середовище в результаті визначає тип домінуючої інституціональної матриці й напрямок подальшого розвитку суспільства в цілому.

Інституціональна Y-матриця може бути описана з урахуванням домінуючих характеристик середовища проживання й інших факторів, які перебувають у сфері політичних, ідеологічних, культурно-історичних, економічних і інших відносин у суспільстві. Якщо розташувати в системному просторі чотири базові інститути суспільства, то їх місце в ціннісній ієрархії буде виглядати так (рис. 2).

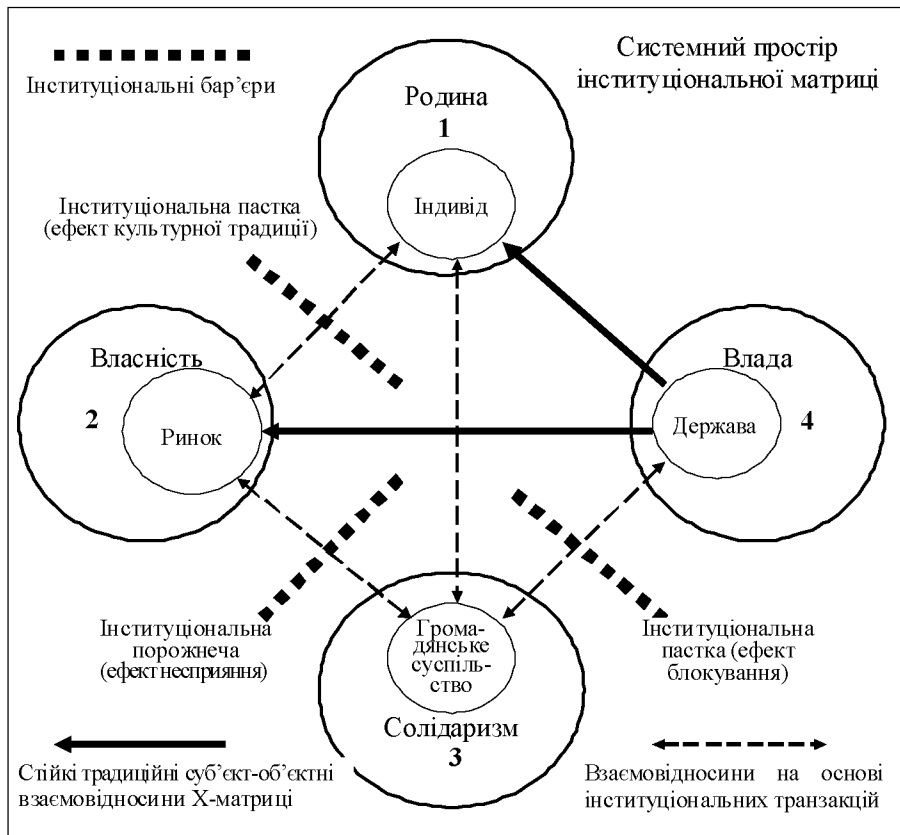


Рис. 2. Компліментарна модель інституціональної матриці

На першому місті буде розташована родина як суспільний інститут, що забезпечує згідно із ієрархією мотивації перший і головний рівень людського буття – рівень фізіологічних потреб і виконує функцію відтворення людського існування.

На другому місті (проти часової стрілки) розташовано інститут власності як такий, що забезпечує функцію життєзабезпечення та економічної безпеки родини та надає індивідові можливість утримувати себе та свою родину на відповідному життєвому рівні. Саме на цьому етапі людина усвідомлює, необхідність

колективної співпраці з іншими, особливо при переході від аграрного (здебільш родинного способу виробництва) до індустріального (колективної праці) суспільства. За загальновідомим виразом А. Сміта, людина, переслідуючи свої егоїстичні інтереси, у процесі ринкового обміну діє на користь інших, навіть не усвідомлюючи цього.

На третьому місці пропонується розмістити інститут солідаризму, що уособлює реалізацію потреб соціалізації індивідуума, імплементацію його в соціальні мережі суспільства з метою визнання себе як рівного серед рівних. На цьому етапі відбувається перехід від самоідентифікації “Я” до почуття колективного “МИ”, де індивід набуває ознак особистості. На цьому етапі виникають потреби соціальної безпеки, позитивні (соціальні) права, що можуть бути реалізовані в солідарному соціумі. Інститут солідаризму виконує свою інтегративну функцію, створюючи багатопрофільні інваріанти у вигляді корпоративних солідарних фондів, системи страхування, доброчинності, взаємодопомоги тощо. Коли кожний громадянин усвідомлює свою власну відповідальність за стан речей у державі, суспільство набуває ознаки громадянського.

І нарешті на четвертому місці необхідно розташувати інститут влади, що виконує організаційно-управлінські функції, а головне його призначення – захищати шляхом примусу власність, права та свободи своїх громадян і шляхом реалізації справедливої соціальної політики забезпечувати мир і злагоду в суспільстві. Держава є головним суб’єктом інституту влади, та до її функцій належить координація діяльності решти суб’єктів суспільних відносин. Згідно з ієрархією життєвих потреб, певна кількість громадян вимагає визнання та самоствердження, що є рушійною силою для формування еліти нації, яка бере на себе відповідальність за долю країни та за допомогою трьох гілок влади – законодавчої, виконавчої та судової – реалізує свої функції.

Головні суб’єкти базових інститутів знаходяться у специфічних взаємовідносинах, які постійно змінюються у процесі суспільної модернізації та суттєво впливають на соціально-економічний стан держави.

Теорія інституціональних матриць стверджує, що інституціональна структура суспільства складається з базових інститутів і додаткових (альтернативних) інститутів – інституціональних форм у вигляді надбудови, конкретних форм інваріантності базових інститутів. Перші виявляють собою основні елементи інституціональної матриці, що дозволяють суспільству виживати й розвиватися, зберігаючи свою самодостатність і цілісність під час історичної еволюції, незалежно від волі й бажання конкретних соціальних суб’єктів. Інституціональні форми, навпаки, безмежно гнучкі й використовуються без просторово-часових обмежень. Це означає, що хоча базові інститути як сутнісні зв’язки між основними сферами людської діяльності в суспільстві зберігають свій зміст, їх втілення в конкретних формах мінливої соціальної практики постійно розвивається.

Таким чином можна представити таку фазу в процесі моделювання відносин у державі через доповнення базових матриць інваріантними надбудовами, що відповідають окремим культурно-історичним стадіям розвитку суспільства (рис. 3). Тож задля досягнення суспільної гармонії в державі інваріанти повинні

корелюватися з усіма фрактальними надбудовами базових інститутів та підтримувати один з одним стабільні партнерські відносини.

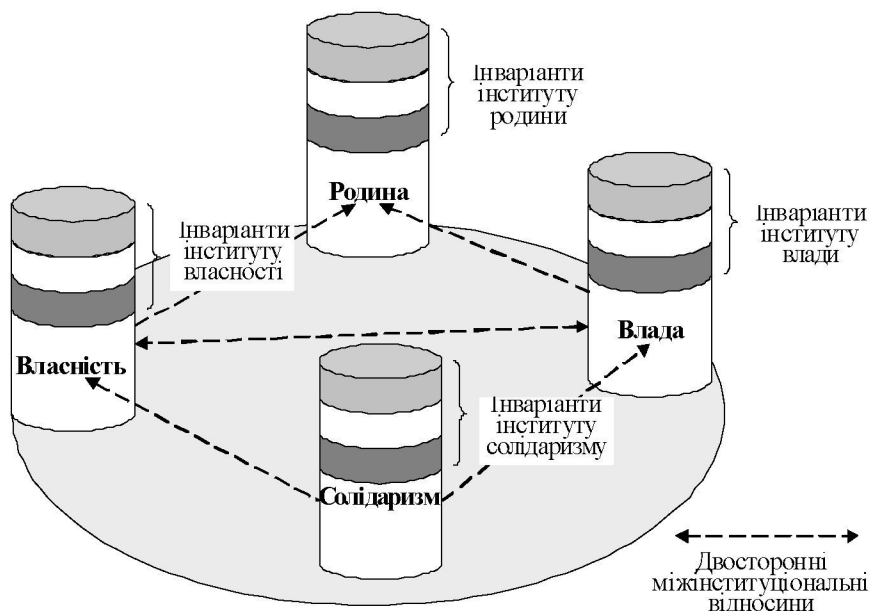


Рис. 3. Просторово-часова реконструкція інваріантів базових інституціональних матриць

Процес соціальної модернізації являє собою свідоме вбудовування (транзакцію) в інституціональну структуру суспільства альтернативних інститутів. Домінуюча матриця має всеосяжний характер, а додаткова (комплементарна) заповнює деякі ніші в інституціональному просторі. Головними складовими будь-якого соціального інституту, як було зазначено, є набір формальних і неформальних правил, що встановлюють відповідні обмеження у процесі взаємовідносин соціальних та економічних агентів.

Неформальні обмеження не можуть бути також точно визначені як формальні правила. Саме тому, що ці обмеження є неформальними, вони більш стійкі в часі, їх набагато складніше змінити, чим формальні правила. Практика, що встановилася, традиції й культура – поняття, за допомогою яких можна визначити сталість неформальних обмежень. Неформальні обмеження містять норми поведінки, які є загальноновизначеними як, наприклад, норми поведінки, що визначають відносини в родині, бізнесі, малих групах, а також так звані “кодекси моралі”.

Економічну перевагу Заходу забезпечили культурні й ідеологічні цінності, які сприяли виникненню ефективних прав власності. Інституціональні зміни, отже, є так званим зростаючим (еволюціонуючим) процесом, у ході якого можливість одержання результату в короткостроковому періоді сприяє виникненню довгострокових змін. У країнах із транзитивною економікою інституціональна перебудова спричинила такі високі транзакційні витрати, що ці країни не тільки понесли більші втрати, але й змогли тільки частково використати потенціал нових економічних відносин.

Найбільш адекватними й відповідними в історії є уявлення сучасної політичної економії, засновані на діалектичному розумінні протиріч розвитку суспільства, що виявили нелінійність розвитку особливого типу суспільства – індустріально-соціальне суспільство, яке розглядається в діалектичному позиціонуванні суспільних формацій з позицій продуктивних сил (індустрії), виробничих відносин (власність і розподіл у суспільстві), суспільно-соціальних процесів.

Інваріантні модифікації базових інститутів з'являються та надбудовуються у процесі зміни суспільно економічних формацій, та для гармонійного розвитку держави вони повинні постійно вдосконалюватися. Окремі інститути безперервно розвиваються та внаслідок існування постійних соціальних, економічних та політичних відносин між ними справляють вплив один на одного. Якщо один з базових інститутів пропорційно не відповідає динаміці розвитку інших, настає дисбаланс, економічні кризи, соціальна напруга, що може привести до соціальних вибухів.

У процесі співіснування визначених базових інститутів кожен з них накопичує відповідний інституціональний ресурс, який використовується для реалізації своїх суспільних функцій та може бути зазначений як інституціональний потенціал, що відповідає поточному етапу розвитку суспільства. Першим у цій ланці міжінституціональних відносин, на наш погляд, необхідно позиціонувати родину з її головним суб'єктом – індивідом як найбільш динамічну соціальну групу суспільства.

Інституціональні посередники між індивідом і державою – ринок та громадянське суспільство – повинні мати відповідні ресурси для гармонійного, безконфліктного посередництва: за іншого випадку всі інститути потерпають від економічної та соціальної напруги, що приводить або до соціальних вибухів, або навіть до руйнації одного або декількох базових інститутів. Причиною цього може бути порушення законів самоорганізації складних систем (закритість системи), силове втручання в природні процеси суспільного розвитку тощо. Прикладом може слугувати занепад командно-адміністративної системи СРСР та інших соціалістичних країн.

Саме цими причинами, на наш погляд, можна пояснити кризу соціальної держави практично в усіх країнах світу. Поява “суспільства споживання”, зростаючі матеріальні претензії до держави та ринку, “життя в кредит”, демографічна криза привели до того, що державні інститути не встигали за зростаючими вимогами решти інститутів, які, у свою чергу, не змогли “підтягнутися” до розуміння власних соціальних зобов'язань.

В Україні цей дисбаланс виступає в усіх сферах суспільного життя – в економіці, соціальній сфері, політиці та ідеології. Ринкова економіка знаходиться в зародковому стані, багато сегментів ринку майже відсутні (фондовий ринок, ринок капіталів тощо), половина економіки держави знаходиться в “тіні”, підтримка малого та середнього підприємництва тільки декларується державою і блокується з боку суспільства. Соціальні зобов’язання держави в кілька разів перевищують її можливості, задекларовані пільги не покриваються бюджетом, Пенсійний фонд найдифіцитніший за всю історію незалежної України, мінімальний споживчий бюджет родини перевищує як мінімальні норми оплати праці, так і розмір мінімальної пенсії за віком.

Великі проблеми існують і в інституті родини. Утриманська пострадянська ідеологія, що базується на принципі патерналізму, не спонукає індивіда до самостійних дій у конкурентних умовах ринкової економіки, виникає ефект блокування внаслідок культурної традиції (рис. 2). Репродукується всеосяжна надія на повне забезпечення індивіда з боку держави, небажання населення створювати власні фонди соціального захисту, широко застосовується практика видачі заробітної плати “в конвертах”.

Інститут солідаризму в нашій “комунітарній” державі не витримує випробування капіталізмом. Як переконливо довів М. Вебер, найбільше йому (капіталізму) по духу пасує протестантська етика, у той час як православна етика більше відповідає “духу” соціалізму, нехтуючи принципом субсидіарної відповідальності, що був сформульований католицьким костволом протягом ХХ ст. Історичні передумови розвитку українського етносу, особливо за радянських часів, надали можливість укорінитися в суспільній підсвідомості псевдоколективістські цінності “урбанізованого” сільського населення, яке у своїй основі мало індивідуалістичний спосіб мислення.

Головним суб’єктом інституту солідаризму виступає громадянське суспільство, яке побудовано на довірі, громадянській відповідальності, толерантності, взаємодопомозі та багатьох інших чинниках, що “цементує” суспільство та надає можливість контролю та опору бюрократичному апарату влади, яка поволі “забуває” про свій обов’язок служити людям, а починає надмірно домінувати у всіх сферах суспільного життя, перетворюючись на тоталітарну систему.

Розвинуте громадянське суспільство є носієм національної ідеї, надає суспільству монолітності та самоствердження. Головним показником зрілості громадянського суспільства в економічній сфері є накопичення соціального капіталу, який є головною складовою у структурі загальнонаціонального капіталу суспільства. Саме в цьому полягає ефект синергії економічного і соціального в природі соціальної держави.

З метою розробки остаточного конструкту просторово-часової моделі ізфрактальної циклічно-функціональної матриці базових інститутів суспільства введемо поняття “інституціонального потенціалу” суспільного інституту як “рівень накопичення (наявності) ресурсів, необхідних для реалізації завдань в умовах

гармонійного розвитку соціальних інститутів на певному етапі розвитку суспільства”.

Таким чином взаємодія між базовими інститутами та їхніми інваріантами може бути представлена у вигляді ізофрактальної циклічної спіралі, яка презентує вектор стабільно-гармонійних відносин у процесі еволюційного розвитку суспільства.

Якщо система взаємовідносин має тенденцію висхідної спіралі без обривів і великих перекосів, взаємно зрівноважені інституціональні потенціали не мають значної ресурсної різниці – суспільство розвивається гармонійно без криз, конфліктів і соціальної напруги.

Таким чином ізофрактальна циклічна спіраль виконує функцію атрактора (притягуючої періодичної траєкторії) для синергетичного інституціонального розвитку даної матриці.

Необхідно наголосити на тому, що у випадку, коли ресурсні потенціали не мають позитивної динаміки або зменшуються – відносини не розвиваються, спіраль перетворюється на окружність або навіть спадає – в суспільному розвитку наступає стагнація або регрес. У такій системі виникають процеси деструктивної самоорганізації (корупція, організована злочинність, тіньовий сектор, економічний спад тощо), що може привести до руйнації системи.

Висновком роботи є твердження про те, що брак ресурсів в одному із суспільних інститутів для виконання функціональних завдань, вимагає від решти базових інститутів (у першу чергу – влади) необхідність проведення транзакції з метою мобілізації та подальшої імплементації необхідних ресурсних засобів (матеріальних, інтелектуальних, організаційно-правових тощо) в системний простір відповідних інваріантних надбудов, що дасть можливість звести до мінімуму можливі інституціональні та соціально-економічні ризики.

Література:

1. *Бессонова О. Э.* Рыночный эксперимент в раздаточной экономике России / О. Э. Бессонова, С. Г. Кирдина, Р. О'Салливан. – Новосибирск : Наука, 1996. – 348 с.
2. *Маркс К.* Сочинения. – 2-е изд. / К. Маркс, Ф. Энгельс. – М. : Госполитиздат, 1955. – 1981. – Т. 46. – 565 с.
3. *Кирдина С. Г.* Институциональные матрицы и развитие России / С. Г. Кирдина. – М. : Наука, 2000. – С. 323.
4. *Норт Д.* Институты, институциональные изменения и функционирование экономики / Д. Норт. – М. : Начала, 1997. – 180 с.
5. *Kaufmann F-X.* The public sector: Challenge for coordination and learning / F-X. Kaufmann. – N. Y., 1991. – 246 p.
6. *Leibenstein H.* General X-Efficiency Theory and Economic Development / H. Leibenstein. – N. Y., 1978. – 456 p.
7. *Polanyi K.* The Livelihood of Man / K. Polanyi. – N. Y., 1977. – 653 p.

Надійшла до редколегії 20.01.2012 р.